

DOI: 10.32347/2076-815x.2020.74.134-148

УДК 711.01.09

Жи́рак Р.М.,

zhyrak@ukr.net, ORCID: 0000-0002-3051-5457,

ПВНЗ Університет Короля Данила, м. Івано-Франківськ

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ УРБОЕКОЛОГІЧНИХ ВЗАЄМОДІЙ У ГІРСЬКИХ ПОСЕЛЕННЯХ РЕКРЕАЦІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

Розглянуто роль екологічних факторів у формуванні планувальної структури гірських поселень рекреаційного профілю в Українських Карпатах, проаналізовано значення урбоекологічних взаємодій в умовах сталого розвитку населених пунктів Карпатського регіону. Встановлено, що рекреаційний потенціал гірських населених пунктів безпосередньо залежить від екологічної ситуації, ефективного природокористування, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, формування екологічної свідомості населення. Гірські поселення Українських Карпат відіграють важливе значення в просторовій та архітектурно-містобудівній організації регіону, є необхідним елементом системи розселення, центрами культури, туризму, рекреації.

Ключові слова: гірські поселення; екологічні фактори; урбоекологічні взаємодії; урбанізація; просторова організація; рекреація; Українські Карпати

Постановка проблеми.

Під час дослідження формування, становлення та розвитку просторової та архітектурно-планувальної організації населених пунктів головна увага, здебільшого, приділяється процесам урбанізації.

Урбанізація є пріоритетним напрямом цивілізаційного розвитку – сталого, екобезпечного, ресурсобалансованого, має системний характер [5].

Найпоширенішим є підхід американського вченого Р. Сміта [1, 5, 13, 19], який описав три стадії урбанізації. На першій стадії, міста, у розумінні автора, не відрізнялися від сіл. Вона характеризується малою концентрацією неорганічних відходів, а також відсутністю забруднення повітря. Величина міста і кількість населення залежали від площ і продуктивності сільськогосподарських земель. Друга стадія урбанізації пов'язана з подальшим економічним розвитком, який характеризується інтенсивним використанням сільських природних і трудових ресурсів. Вона відрізняється, в основному, лише деякою перевагою міста над сільськогосподарським оточенням. Природа та довкілля міста і його ближніх околиць знаходилася ще у стійкій рівновазі.

Водночас, розпочинається помітне, місцями критичне забруднення вод і повітря. Третя стадія урбанізації настає з періодами промислової і науково-технічної революції (XIX ст.), надає економічні і культурні переваги міського способу життя над сільським, встановлює стійке домінування урбанізованого середовища над природним, відрізняється трансформацією невеликих урбанізованих територій у великі – агломерації та конурбації [5,13, 19].

Українські Карпати – територія із порівняно невисоким рівнем урбанізації. Тому, саме малі гірські поселення визначають характер і рівень соціального розвитку, розміщення продуктивних сил, інноваційні можливості для рекреаційного і туристичного розвитку регіону [4].

Абсолютна більшість населених пунктів Українських Карпат знаходиться на першій стадії урбанізації [5].

Наявність рідкісних природних багатств, унікальних екологічних об'єктів, рекреаційних та цілющих бальнеологічних ресурсів гір України, насамперед, Карпат, робить ці території винятковою природною спадщиною, яку необхідно розвивати і берегти. На території Українських Карпат сьогодні проживає майже 1,3 млн. мешканців, які зберегли унікальне різноманіття етнокультурної спадщини, традиції господарювання в складних природно-кліматичних умовах, ставлення до праці як найважливішої людської цінності [17].

Проте, гірські території Карпат перебувають у стані тривалої стагнації, для них характерна низька інтенсивність господарської діяльності, малодиверсифікована структура господарства, недостатній науково-технічний потенціал, слаборозвинута соціальна сфера. Рівень безробіття на локальних ринках праці гірських поселень суттєво перевищує порогові значення, масовим явищем стала трудова міграція, значну частину гірських територій охопили процеси депопуляції населення, на цьому тлі сформувалася стійка група депресивних територій з вимираючими гірськими селами [17].

Мета статті – з'ясувати теоретичні передумови та особливості впливу урбоекологічних факторів на розвиток гірських поселень, їх роль у вирішенні нагальних екологічних, просторових та архітектурно-містобудівних проблем населених пунктів рекреаційного профілю на шляху до сталого розвитку.

Слід зазначити, що дослідження урбоекологічних взаємодій в умовах Українських Карпат є достатньо складним завданням, що обумовлено значною варіативністю екологічних факторів, доволі напруженою екологічною ситуацією в регіоні, відсутністю ефективних механізмів природокористування, недосконалістю нормативно-правової бази, зокрема, в сфері екологічного законодавства, відсутністю стратегічного просторового планування та єдиних підходів до ідентифікації та типологізації екологічних явищ та процесів, внаслідок чого ускладнюється процес управління ними.

Актуальність роботи зумовлена, насамперед, тим, що на сьогоднішній день проблеми сталого розвитку гірських територій є недостатньо вивченими, зокрема, недостатньо уваги приділяється вивченню впливів екологічних факторів на розвиток просторової організації та виникнення архітектурно-містобудівних проблем гірських населених пунктів. Зважаючи на те, що екологічна ситуація переважної більшості гірських поселень рекреаційного профілю є напруженою, першочерговим завданням є діагностика стану урбоєкосистем та вирішення екологічних проблем, що повинно стати запорукою поліпшення екологічної ситуації в регіоні та успішного розвитку рекреаційного і туристичного потенціалу Українських Карпат, загалом.

Саме тому, на нашу думку, одним із першочергових і стратегічно важливих завдань є проведення ефективної місцевої та регіональної політики в сфері ефективного та раціонального природокористування, спрямованої передусім на вирішення урбоєкологічних проблем регіону, що в перспективі може стати запорукою успішного розвитку гірських територій.

Виклад основного матеріалу

1. Стан дослідження урбоєкологічної проблематики регіону

Однією з особливостей Карпатського регіону України, який займає територію площею 56,6 тис.км² [4] і окреслюється межами чотирьох адміністративних областей – Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької – є чітко виражена відмінність за природно-кліматичними умовами, наявним виробничо-ресурсним потенціалом, розчленованістю рельєфу, висотою над рівнем моря, темпами природного приросту населення і рівнем його життя. Особливо складною є ситуація в населених пунктах, віднесених до категорій гірських, частка яких, наприклад, у Івано-Франківській області становить 29,9% [17].

На території Карпатського регіону статус гірських мають 712 населених пунктів, у тому числі, в Івано-Франківській – 240. Села становлять абсолютну більшість (94,37%) у загальній кількості гірських населених пунктів, селища міського типу – 3,09%, селища і міста по 1,27 %. Кількість міських жителів, що проживають у гірських населених пунктах, найвищою є у Івано-Франківській області – 12,6 % від загальної чисельності постійного населення гірських територій області [17].

Незважаючи на високу частку населених пунктів, що мають статус гірських, та значну кількість населення, що проживають у них, сучасний стан гірських територій не тільки не відповідає інтересам місцевого населення, а й значною мірою виступає бар'єром на шляху модернізації економіки, суттєво знижує конкурентоспроможність регіонів [17].

Дослідженню питань сталого розвитку гірських територій присвячені праці вітчизняних вчених: О.Адаменка, А.Балян, О.Боднар, В.Борщевського, Б.Буркинського, Ф.Гамора, О.Гулич, М.Долішнього, І.Дубовича, В.Євдокименка, П.Жука, С.Злупка, С.Іщук, М.Козловського, В.Комендара, В.Кравціва, М.Лендела, О.Лукші, О.Марискевич, В.Мікловди, Н.Мікули, О.Павлова, В.Парпана, С.Писаренко, М.Пітюлича, М.Ромащенко, У.Садової, С.Сембера, Л.Семів, С.Стойка, В.Толкованова, Ю.Туниці, О.Фурдичка, М.Шершуна, С.Шульц, В.Яреми та ін. [17].

Серйозний вклад у дослідження значення гірських територій в умовах глобальних кліматичних змін внесли праці М.А.Голубця, М.І.Долішнього, В.С.Кравціва, Л.Г.Руденко, С.А.Лісовського, Л.Т.Шевчук [6, 17].

Проблеми захисту природного середовища розвитку гірських територій стали об'єктом досліджень Ф.Д.Гамора, Г.Боднар, В.І.Комендара, В.І.Парпана, С.М.Стойка, М.І.Ромащенко, О.М.Адаменка, П.В.Жука, М.А.Лендела, С.В.Сембера, О.І.Павлова, С.О.Іщук, С.Л.Шульц [17].

Фундаментальні питання теорії архітектури та організації просторів досліджували такі науковці, як: Білоконь Ю. М., Вадимов В. М., Габрель М.М., Гутнов О. Е., Дьомін М. М., Пучков А.О., Тімохін В. О., Фомін І. О., Черкес Б. С., Шулик В. В [3, 4, 18].

Ландшафтно-містобудівну складову регіону, його архітектурні та планувальні проблеми вивчали Габрель М.М., Криворучко Ю.І., Панченко Т. Ф., Петришин Г.П., Посацький Б.С., Шульга Г.М. [3, 4, 18]. Історико-мистецьку та культурну складову рекреації в Карпатському регіоні досліджували Гуменюк Г. М., Лаврук М.М., Проскураков В.І., Соломченко О.Г., Юрчишин Г.М.. Над дослідженнями архітектурної спадщини краю працювали також Бевз М.В., Білінська О.Б., Держипільський Л.М., Кугутяк М.В., Лесик О.В., Михайлишин О.Л., Тимофієнко В.І. та інші. Рекреаційним районуванням та вивченням потенціалу Карпат займалися: Гудима М.Г., Крачило М.П., Мазур Ф.Ф., Павлов В.І., Попович С.І., Приходько М.М., Федоренко Н.В. Архітектурну організацію рекреаційних об'єктів регіону досліджували Божук Т.І., Дутчак С. В., Кащенко Т.О., Проскураков В.І., Слепцов О.С., Тарас Я.М [18].

Заслужують уваги підходи українських і австрійських науковців В.П. Кучерявого, Г. Шнайдера, Л.В. Пархуць; З.Ю. Шеремети та Х.Л. Пархуць [12] до дослідження урбанізаційних процесів у сільській гірській місцевості та вирішення проблем щодо ландшафтного планування відповідно до вимог Європейської ландшафтно-конвенції. Зокрема, йдеться про «регулювання ландшафту», під яким розуміють доцільну «діяльність з точки зору сталого розвитку, спрямовану на забезпечення постійного утримання ландшафту для узгодження змін, спричинених соціальними економічними та екологічними

процесами та керування ними». Планування ландшафту, згідно з Конвенцією, означає «активну діяльність, спрямовану у майбутнє, щодо поліпшення, відновлення та створення ландшафтів» [12].

Варто зазначити, що науковці Львова М.М. Габрель, А.В. Гоблик, В.В. Демченко, М.А. Голуець, П.С. Гнатів, М.П. Козловський та ін. [3] розробили концептуальні підходи до просторового розвитку гірських районів Львівщини, що визначали завдання, цілі та принципи, запропонували шляхи розвитку центральних і сільських поселень, транспортної інфраструктури, промисловості, рекреації і туризму, охорони природи і ландшафтів тощо [3, 12].

Фундаментальні принципи розвитку гірських територій знайшли відображення у «Хартії гірських народів» (Шомбері, Франція, 2002 р.), Рамковій конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (Карпатська конвенція, 2003 р.) [14].

Аналіз публікацій з гірської проблематики вказує на те, що сьогодні в науці про гори склалися три основні підходи – фізико-географічний, адміністративно-територіальний і функціональний [17].

На думку Пітюлича М.М., гірські території слід розглядати як складну природно-господарську систему, внутрішню будову якої формують соціальна, економічна й екологічна підсистеми, детерміновані природно-кліматичними умовами, що здійснюють суттєвий вплив на ефективність внутрісистемних інтеграційних зв'язків і визначають параметри соціально-економічного розвитку [17].

Проте, на нашу думку, необхідно дещо більше уваги звернути на урбоекологічний підхід до формування просторової організації населених пунктів через дослідження екологічних параметрів: стану навколишнього середовища, джерел забруднення, використання природних ресурсів, природоохоронну діяльність, формування екологічної культури та екологічного виховання.

2. Особливості екологічного підходу до розвитку гірських населених пунктів

Найбільш повно ситуацію щодо гірських територій та філософію підходів до їх розвитку викладено у досить повному документі ООН "Порядок денний на 21 сторіччя", ухвалений Конференцією ООН з довкілля та розвитку в Ріо-де-Жанейро, 3-14 червня 1992 року. Глава 13 цього документу, якраз присвячена проблемам та розвитку гірських територій [2, 9, 11, 14].

Також існує низка міжнародних конвенцій локального характеру, які стосуються країн, регіони яких розміщуються на певних гірських масивах. Зокрема, це: Альпійська конвенція 1989 року, Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат 2003 року, Центрально-Азіатська гірська хартія 2002

року. Всі ці документи в більшій чи меншій мірі узгоджуються з документом ООН "Порядок денний на 21 сторіччя" і містять домовленості між конкретними державами, щодо реалізації своєї політики у гірських територіях на основі збалансованості та сталості [14].

Щодо статусу гірських територій в Карпатах, то в першу чергу необхідно керуватись Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат. В контексті цієї конвенції можна окреслити такі екологічні чи урбоекологічні підходи [14]:

- інтегроване управління земельними ресурсами;
- збереження, стале використання та відтворення біологічного та ландшафтного різноманіття на всій території Карпат;
- збереження та стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття має дотримуватись при реалізації в горах політики таких галузей, як гірське сільське господарство, гірське лісове господарство, управління басейнами річок, туризм, транспорт та енергетика, промисловість та гірничодобувна діяльність;
- політика просторового планування спрямовується на охорону та сталий розвиток Карпат та враховує особливі екологічні та соціально-економічні умови в Карпатах та їхніх гірських екосистем, та є вигідним для місцевого населення;
- інтегроване управління та збереження водних ресурсів – поверхневих та підземних вод;
- застосування безпечних для довкілля заходів у сільському та лісовому господарстві, які забезпечують необхідну затримку опадів у горах з метою кращого запобігання повеням та підвищення безпеки життя і майна;
- формування сталої транспортної політики, яка забезпечує переваги мобільності та доступу в Карпатах, водночас зменшуючи негативний вплив на здоров'я людей, ландшафти, рослини, тварин та їхні середовища існування;
- сприяння сталому туризму в Карпатах, який приносить користь для місцевого населення та базується на неповторній природі, ландшафтах та культурній спадщині Карпат;
- проведення політики, спрямованої на запровадження екологічно безпечних методів виробництва, розподілу та використання енергії, які зменшують негативний вплив на біорізноманіття та ландшафти, включаючи більш широке використання відновлюваних джерел енергії та енергозберігаючих технологій, коли це необхідно;
- підвищення екологічної обізнаності та покращення доступу громадськості до інформації щодо охорони і сталого розвитку Карпат та сприяння відповідним освітнім заходам та програмам.

Карпатський макрорегіон є дуже важливим для України. Це, насамперед, природній резерват чистого повітря, лісу, мінеральних вод, біологічного та культурного розмаїття та наші ворота у Європу та місце відпочинку українців та туристів з інших країн. Це дає новий шанс для Карпат і їх жителів, але це й веде до нових ризиків економічного, соціального, психологічного та природоохоронного характеру. В цих умовах, одні території Карпат можуть отримати нові можливості та ресурси для зростання, а інші, на їх фоні можуть і далі занепадати. Наприклад, село Поляниця має гарну інфраструктуру, багато об'єктів туристичного призначення, що відкривають можливості для місцевої зайнятості, натомість, село Дземброня – глибоко депресивна територія із низькою щільністю населення. Відтак, до таких різних територій мають застосовуватись зовсім інші інструменти розвитку [14].

Саме тому, сьогодні необхідно оцінити ситуацію щодо Карпат в нових умовах і запропонувати нові, модерні підходи до їх розвитку, виходячи із такого аналізу та використовуючи підписані раніше міжнародні документи, зокрема, згадану вище Карпатську конвенцію [14].

На сьогодні ще немає цілісної інтегрованої та формалізованої стратегії ЄС щодо гірських територій. Нормативно-правова база ЄС визнає гірські території такими, що потребують певної окремої уваги та підтримки з огляду на відносно низький рівень доступності та перманентні природні та демографічні обмеження. Стаття 174 Договору про функціонування Європейського Союзу характеризує гірськість як «суворе та постійне природне обмеження». Але на думку багатьох політиків і науковців Європейського Союзу, це розуміння гірських регіонів вже дещо застаріло. Гірська місцевість створює очевидні виклики, але також створює можливості для розвитку [14].

Згідно з Концепцією сталого розвитку населених пунктів, основними напрямками державної політики щодо забезпечення сталого розвитку населених пунктів у галузі екології є: узгодженість соціального, економічного, екологічного та містобудівного аспектів розвитку населених пунктів і довколишніх територій; раціональне використання земельних, водних, рекреаційних й інших природних ресурсів, створення умов для їх відновлення; поліпшення санітарно-гігієнічного та екологічного стану населених пунктів, створення безпечних для життя і здоров'я людини умов; впровадження сучасних систем збирання, вилучення, переробки і знешкодження відходів; забезпечення захисту від несприятливих природних явищ, запобігання виникненню техногенних аварій і ліквідація їх наслідків; проведення наукових досліджень, які б сприяли вирішенню екологічних завдань і питань забезпечення сталого розвитку населених пунктів; удосконалення чинного

законодавства з питань регулювання планування і забудови населених пунктів, реформування землекористування, охорони довкілля [7].

Охорона довколишнього середовища населених пунктів ведеться за кількома напрямками: планування охорони довкілля в населених пунктах; планування і забудова територій; забезпечення санітарного режиму в населених пунктах; охорона зелених насаджень [7].

Планування включає: здійснення природоохоронних заходів у населених пунктах, враховуючи особливості кожного з них; забезпечення вимог охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів при складанні планів розвитку галузей народного господарства; проведення організаційно-масових заходів щодо забезпечення охорони навколишнього середовища; розробка координаційних заходів на перспективу [7].

Основними законодавчими актами, направленими на забезпечення екологічної безпеки в містах, є: Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря»; Про природно-заповідний фонд України», «Про відходи», «Про об'єкти підвищеної небезпеки», «Про екологічну мережу України», «Про охорону земель», Водний кодекс України; Земельний кодекс України; Кодекс України «Про надра» та інші нормативно-правові документи, розроблені та затверджені в галузі охорони довкілля [7].

Основними офіційними джерелами інформації про еколого-містобудівну ситуацію території є дані моніторингу навколишнього середовища, дані державної статистичної звітності, доповіді природоохоронних служб підприємств, а також регіональні звіти про стан навколишнього природного середовища. Ці матеріали дозволяють оцінити існуючу екологічну ситуацію, проаналізувати динаміку процесів, здійснити прогноз екологічної ситуації для забезпечення своєчасного запобігання погіршення умов середовища існування людини [7].

В межах території населеного пункту повинні проводитися спостереження за: якістю атмосферного повітря і джерелами його забруднення; рівнем дії шкідливих фізичних і біологічних чинників; гідрологічними і гідрохімічними характеристиками водних об'єктів; якістю води джерел централізованого і нецентралізованого питного водопостачання; скиданням стічних вод у міську каналізацію і поверхневі водні об'єкти, впливом скиду стічних вод на стан водних об'єктів; рівнем ґрунтових вод; станом зелених насаджень у місті і зеленій зоні довкола міста; санітарним станом дворів, вулиць, площ й інших міських територій [7].

Головний закон України – Конституція – гарантує кожному громадянину право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та право вільного доступу до

інформації про стан довкілля [10]. З метою реалізації цих прав, систематизації, узагальнення й аналізу інформації про сучасний стан навколишнього природного середовища для населеного пункту розробляється «Екологічний паспорт». Це документ, що містить вичерпні дані про місце знаходження, загальну характеристику, використання природних й інших ресурсів, вплив на основні компоненти довкілля, динаміку розвитку екологічних проблем, систему моніторингу довкілля. Володіючи такою інформацією, яка систематизована, проаналізована і зібрана разом, можна ефективніше вирішувати пріоритетні екологічні проблеми населених пунктів [7].

Процес стійкого розвитку передбачає урахування екологічних чинників при проведенні економічної політики та широке застосування економічних, соціальних і управлінських механізмів регулювання природоохоронної діяльності [2].

Основними завданнями, що вирішуються для забезпечення стійкого розвитку міста, є: зниження негативної антропогенної дії на навколишнє середовище; зменшення можливих рівнів забруднення; забезпечення збалансованого розвитку екологічних, економічних, соціальних і адміністративних процесів [7].

Екологізація будь-якого населеного пункту повинна виконуватися на усіх рівнях – від генерального плану до окремих будівель й інженерних споруд, а також його оточення – прилеглих територій. Головною метою має бути досягнення екологічно обґрунтованого співвідношення урбанізованих і природних територій [7].

Незважаючи на складні взаємозв'язки і взаємозалежності в компонентах населених пунктів, їх екологічно стійкий розвиток можна розглядати у таких основних аспектах: біологічний – стійкість екосистем, що передбачає їх самовідновлення, біорізноманітність, високу продуктивність; середовищезахисний – охорона і відновлення елементів біосфери, ресурсозбереження; соціоекологічний – задоволення фізіологічних потреб жителів у чистому повітрі, воді, якісній їжі, а також екологічно комфортних умовах проживання і психоемоційних потребах спілкування з природою [7].

Головною метою екологічно стійкого розвитку населених пунктів є забезпечення нагальних потреб людей, що живуть нині, і наступних поколінь в умовах збалансованої взаємодії суспільства з навколишнім природним середовищем [6].

Кабінет Міністрів України постановою від 20 жовтня 2019 року № 880 затвердив Державну програму розвитку регіону Українських Карпат на 2020-2022 роки. У Програмі застосовується збалансований підхід, який передбачає поєднання інтересів економічного зростання із збереженням унікальності

ландшафтного і біологічного різноманіття, а також самобутньої культури і традицій місцевого населення, але визнано недоліком соціальне стимулювання жителів гірських населених пунктів. Планується реалізація чотирьох пріоритетів (формування конкурентної економіки гірських територій; скасування інфраструктурних обмежень, розбудова просторово збалансованої дорожньої, виробничої та соціальної інфраструктури; розвиток туристичного потенціалу; забезпечення екологічної безпеки) [8].

Висновки

На основі аналізу опрацьованих літературних джерел можемо припустити, що планувальна структура гірських поселень Українських Карпат безпосередньо залежить від екологічної ситуації в регіоні та від урбоекологічних взаємодій між різними чинниками природного і антропогенно зміненого середовища.

Щодо екологічних факторів, які мають або можуть мати вплив на розвиток гірських територій найсуттєвішими, на нашу думку, є або можуть бути: зсуви ґрунту, надмірні руйнівні повені, лісові пожежі, антропогенний тиск, забруднення довкілля, знищення біорізноманіття. Особливо небезпечним для не тільки гірського населення, але й навколишніх рівнин є деградація гірських територій в зонах формування водозаборів.

Одним із першочергових і стратегічно важливих завдань є проведення ефективної місцевої та регіональної політики в сфері природокористування, спрямованої передусім на вирішення екологічних проблем регіону та формування екологічної культури, що в перспективі може стати запорукою успішного розвитку гірських територій та реалізації рекреаційного потенціалу. Подальшого детальнішого дослідження потребують урбоекологічні взаємодії та їх вплив на просторову та архітектурно-планувальну організацію гірських поселень рекреаційного профілю Українських Карпат.

Список використаних джерел:

1. Безлюбченко О.С. Урбаністика : навч. посібник для студентів напряму підготовки «Будівництво» / О.С. Безлюбченко, О.В. Завальний ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2015. – 274 с.
2. Березінський П. Економічна та екологічна форми взаємодії суспільства з природним середовищем: правове визначення. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apdyo_2012_3_13.pdf (дата звернення: 15.06.2020).
3. Габрель М.М. Концептуальні підходи до просторового розвитку гірських районів Львівщини / М.М. Габрель, А.В. Гоблик, В.В. Демченко. – Львів : Вид-во Ін-ту регіональних досліджень, 2009. – 102 с.
4. Габрель М. Просторовий підхід до обґрунтування архітектурних рішень [Текст]: навч. посібн. / М. Габрель, М. Габрель. – Львів: СПОЛОМ, 2016. – 284 с.

5. Гнатів П.С., Кучерявий В.П. Урбанізаційні процеси: Суть явища і наслідки для гірських ландшафтів Львівщини / П.С. Гнатів, В.П. Кучерявий. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. С. 53-58.
6. Голубець М.А. Концептуальні засади сталого розвитку гірського регіону / М.А. Голубець, П.С. Гнатів, М.П. Козловський та ін. – Львів : Вид-во "Поллі", 2007. – 288 с.
7. Екологія міських систем : навч. посіб. Частина 2. / О.М. Климчик, А.П. Багмет, Є.М. Данкевич, С.І. Матковська, за ред. О.М. Климчик. – Житомир : Видавець О. О. Євенок, 2017. – 458 с.
8. Зелені Карпати. URL: http://nppzk.info/fileadmin/user_upload/Зелені_Карпати_1-4.2019.pdf (дата звернення: 15.06.2020).
9. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. – Львів, 2013. – Том 5. Малі міста / відп. ред. Л.Т. Шевчук. – 2013. – 284 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
10. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 15.06.2020).
11. Кравців В.С. Розвиток гірських територій України у парадигмі європейського досвіду / В. С. Кравців, П. В. Жук // Економіка України. - 2018. - № 5. - С. 61-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_5_6 (дата звернення: 15.06.2020).
12. Кучерявий В.П. Ландшафтне планування в умовах гірських населених місць Українських Карпат і Австрійських Альп / В.П. Кучерявий, Г. Шнайдер, Л.В. Пархуць та ін. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/landshaftne-planuvannya-v-umovah-girskih-naselenih-mists-ukrayinskih-karpat-i-avstriyskih-alp> (дата звернення: 15.06.2020).
13. Кучерявий В.П. Урбоекологія / В.П. Кучерявий. – Львів : Вид-во "Світ", 1999. – 320 с.
14. Можливість розвитку гірських територій в умовах децентралізації. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/293/Mountain-areas.pdf> (дата звернення: 15.06.2020).
15. Наукові основи формування та шляхи реалізації гірської політики в Україні (наукове видання) / [В.С. Кравців, П.В. Жук, І.А. Колодійчук та ін.]; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; [наук. ред. В.С. Кравців]. – Львів, 2018. – 121 с.
16. Петрук С.Л. Малі міські поселення України: аналіз сучасного соціально-економічного стану та проблем розвитку. URL: https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-2011-4-50_1.pdf (дата звернення: 15.06.2020).
17. Пітюлич М.М. Регулювання розвитку гірських територій в умовах модернізації економіки / Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю: 08.00.05 –розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Львів: НАН України ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього», 2015. –462 с.
18. Смадич І.П. Архітектурна організація об'єктів сучасної рекреації у Карпатському регіоні України : автореф. дис... канд. архітектури : [спец.] 18.00.01 "Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури" / І.П. Смадич; Івано-Франківський нац. техн. ун-т нафти і газу. – Львів, 2017. – 25 с.
19. Смит Р.Л. Наш дом – планета земля: Полемические очерки по экологии человека / Р.Л. Смит и др. – М. : Изд-во "Мысль", 1982. – 383 с.
20. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін : монографія / за ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої. – Київ: Видавництво «Фенікс», 2017. – 438 с.

Жирак Р.М.
Університет Короля Данила, г. Ивано-Франковск.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ИССЛЕДОВАНИЯ УРБОЭКОЛОГИЧЕСКИХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЙ В ГОРНЫХ ПОСЕЛКАХ РЕКРЕАЦИОННОГО НАПРАВЛЕНИЯ.

Рассмотрено влияние экологических факторов на формировании планировочной структуры горных поселков рекреационного профиля в Украинских Карпатах, проанализировано значение урбоэкологических взаимодействий в условиях устойчивого развития населенных пунктов Карпатского региона. Установлено, что рекреационный потенциал горных населенных пунктов напрямую зависит от экологической ситуации, эффективного природопользования, сохранения ландшафтного и биологического разнообразия, формирования экологического сознания населения. Горные поселения Украинских Карпат имеют весомое значение в пространственной и архитектурно-градостроительной организации региона, является необходимым элементом системы расселения, центрами культуры, туризма, рекреации.

Ключевые слова: горные поселения; экологические факторы; урбоэкологического взаимодействия; урбанизация; пространственная организация; рекреация; Украинские Карпаты

R. Zhyrak
University of King Danylo, Ivano-Frankivsk

THEORETICAL PREREQUISITES FOR THE STUDY OF URBOECOLOGICAL INTERACTIONS IN MOUNTAIN SETTLEMENTS OF RECREATIONAL DIRECTION

During the study of the formation, formation and development of spatial and architectural-planning organization of settlements, the main attention is mostly paid to the processes of urbanization.

The purpose of the article is to find out the theoretical preconditions and peculiarities of the influence of urban ecological factors on the development of mountain settlements, their role in solving urgent ecological, spatial and architectural-urban problems of recreational settlements on the way to sustainable development.

The study of urban-ecological interactions in the Ukrainian Carpathians is a rather difficult task due to the significant variability of environmental factors, rather

tense ecological situation in the region, lack of effective mechanisms of nature management, imperfection of regulatory framework, in particular, in the field of environmental legislation. approaches to the identification and typology of environmental phenomena, which complicates the process of managing them.

Nowadays, the problems of sustainable development of mountain areas are insufficiently studied, in particular, insufficient attention is paid to the study of the effects of environmental factors on the development of spatial organization and architectural and urban planning problems of mountain settlements. The ecological situation of the vast majority of mountain settlements of recreational profile is tense, the priority is to diagnose the state of urban ecosystems and solve environmental problems, which should guarantee the improvement of the ecological situation in the region and successful development of recreational and tourist potential of the Ukrainian Carpathians.

Based on the analysis of the studied literature sources, we can assume that the planning structure of mountain settlements in the Ukrainian Carpathians directly depends on the ecological situation in the region and on urban-ecological interactions between various factors of natural and man-made environment.

In terms of environmental factors that have or may have an impact on the development of mountain areas, the most significant, in our opinion, are or may be: landslides, excessive devastating floods, forest fires, biodiversity loss. Degradation of mountainous areas in water intake zones is especially dangerous not only for the mountain population, but also for the surrounding plains.

One of the priority and strategically important tasks is the implementation of effective local and regional policy in the field of nature management, aimed primarily at solving environmental problems of the region and the formation of ecological culture, which in the long run can be a key to successful development of mountain areas and recreational potential. Urboecological interactions and their influence on the spatial and architectural-planning organization of mountain settlements of the recreational profile of the Ukrainian Carpathians need further study.

Key words: mountain settlements; ecological factors; urban-ecological interactions; urbanization; spatial organization; recreation; Ukrainian Carpathians

REFERENCES

1. Bezliubchenko O.S. (2015), *Urbanistyka : navch. posibnyk dlia studentiv napriamu pidhotovky «Budivnytstvo»* [Urbanism: textbook. guide for students in the field of training "Construction"], KhNUMH, Kharkiv, 274 p. [in Ukrainian]
2. Berezynskyi P. (2012), *Ekonomichna ta ekolohichna formy vzaiemodii suspilstva z pryrodnyym seredovyschchem: pravove vyznachennia* [Economic and ecological forms of interaction of society with the natural environment: legal

definition], Available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apdyo_2012_3_13.pdf [in Ukrainian]

3. Habrel M.M. (2009), *Kontseptualni pidkhody do prostorovoho rozvytku hirskykh raioniv Lvivshchyny* [Conceptual approaches to the spatial development of mountainous areas of Lviv region], Published by the Institute of Regional Studies, Lviv, 102 p. [in Ukrainian]

4. Habrel M. (2016), *Prostorovyv pidkhid do obgruntuvannya arkhitekturnykh rishen* [Spatial approach to substantiation of architectural decisions], SPOLOM, Lviv, 284 p. [in Ukrainian]

5. Hnativ P.S., Kucheriavyi V.P. (2011), *Urbanizatsiyni protsesy: Sut' yavyshcha i naslidky dlya hirskykh landshaftiv Lvivshchyny* [Urbanization processes: The essence of the phenomenon and consequences for the mountain landscapes of Lviv region], NLTU, Lviv, p.p. 53-58 [in Ukrainian]

6. Holubets M.A. (2007), *Kontseptualni zasady staloho rozvytku hirskoho rehionu* [Conceptual principles of sustainable development of the mountain region], Polli, Lviv, 288 p. [in Ukrainian]

7. Klymchyk O.M. (2017), *Ekolohiya misykykh system : navch. posib. Chastyna 2.* [Ecology of urban systems: textbook. way. Part 2.], Yevenok O.O., Zhytomyr, 458 p. [in Ukrainian]

8. Zeleni Karpaty. (2019), *Zeleni Karpaty* [Green Carpathians] Available at: http://nppzk.info/fileadmin/user_upload/Zeleni_Karpaty._1-4.2019.pdf [in Ukrainian]

9. Kravtsiv V.S. (2013), *Karpatskyi rehion: aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku: monohrafiya u 8 tomakh* [Carpathian region: current issues and prospects: a monograph in 8 volumes], Institute for Regional Studies, Lviv, 284 p. [in Ukrainian]

10. *Konstytutsiya Ukrayiny*, 1996, [The Constitution of Ukraine], Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254k/96-vr> [in Ukrainian]

11. Kravtsiv V.S. (2018), *Rozvytok hirskykh terytoriy Ukrayiny u paradyhmi yevropeyskoho dosvidu* [Development of mountain territories of Ukraine in the paradigm of European experience], Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_5_6 [in Ukrainian]

12. Kucheriavyi V.P. (2011) *Landshaftne planuvannya v umovakh hirskykh naselenykh mistiv Ukrayinskykh Karpat i Avstriyskykh Alp* [Landscape planning in the mountain settlements of the Ukrainian Carpathians and the Austrian Alps] Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/landshaftne-planuvannya-v-umovah-girskih-naselenih-mistiv-ukrayinskih-karpat-i-avstriyskih-alp> [in Ukrainian]

13. Kucheriavyi V.P. (1999), *Urboekolohiya* [Urban ecology], Svit, Lviv, 320 p. [in Ukrainian]

14. *Mozhlyvist rozvytku hirskykh terytoriy v umovakh detsentralizatsiyi* [Possibility of development of mountain territories in the conditions of decentralization] Available at: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/293/Mountain-areas.pdf> [in Ukrainian]
15. Kravtsiv V.S. (2018), *Naukovi osnovy formuvannya ta shlyakhy realizatsiyi hirskoyi polityky v Ukrayini (naukove vydannya)* [Scientific bases of formation and ways of realization of mountain policy in Ukraine (scientific edition)], State Institution "Institute of Regional Studies named after MI Dolishny NAS of Ukraine", Lviv, 121 p. [in Ukrainian]
16. Petruk S.L. (2011), *Mali miski poselennya Ukrayiny: analiz suchasnoho sotsialno-ekonomichnoho stanu ta problem rozvytku* [Small urban settlements of Ukraine: analysis of the current socio-economic situation and development problems] Available at: https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-2011-4-50_1.pdf [in Ukrainian]
17. Pitiulych M.M. (2015), *Rehulyuvannya rozvytku hirskykh terytoriy v umovakh modernizatsiyi ekonomiky* [Regulation of development of mountain territories in the conditions of modernization of economy], NAS of Ukraine SI "Institute of Regional Studies named after MI Dolishny», Lviv, 462 p. [in Ukrainian]
18. Smadych I.P. (2017), *Arkhitekturna orhanizatsiya ob'yektiv suchasnoyi rekreatsiyi u Karpatskomu rehioni Ukrayiny* [Architectural organization of objects of modern recreation in the Carpathian region of Ukraine], Lviv, 25 p. [in Ukrainian]
19. Smit R.L. (1982), *Nash dom – planeta zemlya: Polemicheskiye ocherki po ekologii cheloveka* [Our home is planet earth: Polemic essays on human ecology], Thought Publishing House, Moscow, 383 p. [in Russian]
20. Mezentsev K. (2017), *Urbanistychna Ukrayina: v epitsentri prostorovykh zmin : monohrafiya* [Urban Ukraine: in the epicenter of spatial changes: a monograph] Feniks, Kyiv, 438 p. [in Ukrainian]